

komfort och underhållning och är som bussar mest är i denna del av världen: skramlande, genomskinliga, överbelastade, livsfarliga plåtlådor. Det de har gemensamt är respektlösheten vad gäller trafikregler, ett system som polisen utnyttjar till allas belåtenhet genom ett vedertaget mutsystem. Det vore intressant att syna shengs funktion i matatukulturen, men framför allt matatukulturens egen intrikata relation till ett vidare spektrum av Nairobis kulturyttringar. Graffitin på matatun, säger man mig, har förändrats i takt med att CNN och MTV nu kan ses i Nairobi. Amerikaniseringen och kommersialiseringen är dock inga nya fenomen i Nairobi, det är däremot den juvenalisering de anses representera. Språkens betydelse är i alla händelser av avgörande betydelse för hur stadskulturen definierar sig.

Makten

Nairobi är en hektisk och ibland vildsint stad med enorma skillnader i levnadsvillkor. Den populära jämförelsen av Nairobi med Manhattan verkar inte ogrundad. Den makt, om man så vill, denna den afrikans-

ka kapitalismens högborg utövar, är som vi sett också mycket påtaglig inom kulturområdet. De europeiska kulturinstitutionerna (British Council, Goethe Institut, Centre de Culture Française) sponsrar pjäser, workshops, gallerier, kulturutbyte och fastställer med hjälp av "marknaden" vad som skall understödjas eller inte; biståndsorganens och de västliga ambassadernas verksamhet på det här området är långt ifrån försumbar; kyrkorna och frikyrkorna är också goda aktörer. Det är självklart att Nairobis kulturliv bär spår av västerländskt egennyttigt kapital. Givetvis är detta stöd också mycket berikande. Men vad som är väsentligt i det här sammanhanget är konstaterandet att kulturflödet i Nairobi inte låter sig fastställas utan ingående studier av de här influenserna.

Som vi sett använder staten censur för att dämpa och undanröja kritik; genom förbud av viss tryckt litteratur, indragna tillstånd till teaterpjäser, ensidigt bistånd till kultur som "turistpropaganda" och repressalier och hot mot oliktkännande författare, konstnärer

och akademiker. De två radiokomikerna Lucy Wangui och Sammy Muyu, båda otroligt populära med egna TV-standardroller som de även utnyttjar kommersiellt, förklarar hur deras arbete inom Nairobi-baserade KTN (Kenya Television Network) och det nationella KBC (Kenya Broadcasting Corporation) är kringskuret. De kan aldrig producera ett "live"-program, de tvingas följa en speciell statstillvänd policy, de tvingas till eftergifter och utslätningar. Sex, politik och kyrka. Se där de viktigaste tabubelagda områdena! Men de förklarar också fnissande — precis som de gatuunderhållare jag talade med — hur de lärt sig bemästra sitt språk för att locka fram språkets egen otydlighet och osäkerhet, hur de använder ironier för att öppna de ämnen de tillåts rumstera i. Och lyssnarna och TV-publiken i Nairobi är skickliga uttydare. De förstår, försäkrar paret. En studie av kulturflödet i Nairobi kommer därför att handla om kulturella transgressioner, om skrottets och ironins deformation av makt. Det blir kanske en studie av motstånd.

Raoul Granqvist

TV som den moderna barden

Bosse Hansson fick rött kort av TV-publiken

"Varje kultur har sin Troubadix. En bard som brister ut i sång med jämna mellanrum för att sjunga den egna kulturens

lov." Så skriver Klas Viklund (1988 s. 40) i en artikel om TV som den moderna barden.

TV-sportens Bosse Hansson

fungerade under Sveriges första match i fotbolls-VM som en, denne gallernas Troubadix i den tecknade serien Asterix,¹

men fick rött kort — dvs. utvisning — av en nattsuddande fotbollspublik. Han som var satt att sjunga den svenska fotbollskulturens lov blev tystad genom ett kanalbyte — han svarade inte upp till publikens förväntningar på en bard. Den som ansågs svara för den bästa sången denna kväll var Eurosport-barden. Eftersom han sjöng på främmande tungomål kunde hans fotbollsspråks tydligt exalterade övertoner tolkas i den egna favören och utgöra bakgrundsmusik och ackompanjemang till den egna lovsången.

TV-barden

TV utför en bardisk funktion för den svenska kulturen i stort och för de enskilda människor som lever i den. En sammanfattning av TV-forskarna Hartley & Fiskes (1978) syn på TV:s bardiska roll i ett samhälle skulle kunna bekräfta denna tes. Deras definitionen på en bard är att den måste:

befinna sig i centrum för kulturen och överföra sitt budskap muntligt, inte litterärt, förmedla ett språk som tjänar att befästa och förstärka en självbild till kulturens medlemmar och använda sig av ett mytiskt arv, inta en positiv roll genom att celebrera, förklara, tolka och godkänna kulturens individuella representanter i världen därute och genom detta dra publiken och det denna förmedlar in i sin egen centrala position, vid tillkortakommanden vara öppen för förändringar till fördel för en ny ideologisk ståndpunkt.

De anser att TV som vår tids bard i första hand har till upp-

gift att lovsjunga, förklara, tolka och rättfärdiga ett sätt att leva, försäkra medborgarna om livsstilens ändamålsenlighet och övertyga dem om dess fortsatta välbefinnande, dvs. förmedla en känsla av att vi alla är medlemmar i en stor trygg samhällsfamilj.

Barden har alltid sjungit vår kulturs, vår livsforms lov. I dag skall fotbollskulturen, dess utövare och tillbedjare lovsjungas. Sveriges insats i fotbolls-VM i USA 1994 skall lovsjungas av den svenska TV-barden.

Först ska vi alla delges vad som står på spel och få se vilka som fått sig roller tilldelade. Vem anses lämplig att sjunga första versen i denna hyllning när VM i fotboll ska börja? Låt oss gå några dagar tillbaka i tiden, till invigningskvällen.

Me Hegerfors, You Jane!

Svensk TV skall presentera invigningen och studion är iordningställd. Scenografin i studion är en blandning av amerikanska färger, en antydd flagga med "stars" i form av en stjärnbeströdd sagohimmel och "stripes" i form av vita vertikala ribbor och röda breda horisontella trappdetaljer och svensk blondhet med mycket ljusblått i fonden. Trappan i form av en trygg hemmaläktare utgör platsen för presentationen av huvudattraktionen och intervjuer med en gammal "fotbollskrigare", Benno Magnusson. Iscensättningen består ytterligare av kvällens programledare eller studiovärdinna Jane Björk-Jensen och Anton Glanzelius, novisen.

Det gemensamma för alla, är

att de presenteras med namnskyltar i bild först när de gör entré. Detta till skillnad från Arne Hegerfors, fotbollskommentatorn på plats i Los Angeles — hans namn har synts i sporttablåerna veckor i förväg: han är den manlige uttydaren av världen "därute".

Inget stod att läsa om "hemmafolket" — förgäves har jag letat efter namnet på studiovärdinnan denna invigningskväll. Hemma i studion finns de identitetslösa kvinnorna, så när som på en namnskylt som ligger framme i fem sekunder: de är uppbackarna — reklambrudarna på bilarnas framskärmar. Här gäller det att sälja TV-program, fotboll och svenskhet med beprövade medel: "Me Hegerfors" på första parkett och "You Jane" väntande i kulissen på rapporten från slagfältet.

Spelet i VM-kulisserna

Det skall talas om de frånvarande hjältarna som nu dragit ut i strid och om de kulturella värden som förväntas försvaras, fotboll och svenskhet i världen. Denna scenografi och iscensättning är avsedd att stärka den nationella känslan och celebrera fotbollskulturen inför de kommande matcherna. Detta utanverk skall påverka oss att känna kulturell och nationell gemenskap med svenska vikingar i härnad.

Kulturellt medlemskap

Med "kultur" avses ett kollektivt medvetande, där människor delar normer, värden och symboler som håller ihop gruppen och skapar dess iden-

titet, förenar människor, förs vidare och förändras över tid. Att se samma TV-program kan vara att dela, förmedla och föra en kultur vidare.

TV:s bardiska funktion har att göra med myter. Varje subkultur har sin specifika mytologi. Fotbollsfolket har sin. Där finns gudarna, hjältarna, budbärarna, tillbedjarna, hjältemodet, offret och bekransningen men också skurkarna, nederlaget och syndabocken. TV:s mytberättande fungerar ofta på ett latent, omedvetet plan genom konnotationer och för att ha överförts framgångsrikt behöver dess budskap följaktligen inte uppfattas medvetet av mottagarna utan mottas oftast icke-ifrågasatt. TV skall övertyga sin publik om att dess status och identitet som individer garanteras av kulturen som helhet och därigenom överföra en känsla av kulturellt medlemskap.

Rollfördelning

Jane i studion är klädd i ljusblå och vitrutig klänning vars snitt ekar av bondsk logdans i sommarnatt, gamla svenska landsbygdsfilmer och ett svunnet Utvandrarsverige till, i första hand, Amerika. Janes rollkläder ger också starka associationer till en av Amerikas kvinnliga nationalsymboler, Dorothy i nationaleposet Trollkarlen från Oz. Dorothy bär samma färger och håret i tjocka flätor, skillnaden är att hon är mörkhårig och att Janes långa blonda hår endast är löst hopsatt över ena axeln med en blå snodd.

Jane intar rollen av den eviga modern, moder Svea, som fö-

der, tröstar och introducerar — hon finns alltid hemmavid. Hon blir reinkarnationen av den på piren tåligt väntande sjömanshustrun. Hon sitter hemma och vyssjar ungarna — hon står för stabiliteten hemma på gården.

Anton, i egenskap av den ännu inte beprövade sonen av folket, som spelar på gården Sverige och håller sig till gårdsgårdsserien och ännu inte dragit ut i strid, gör en betraktelse över den strid som utkämpas av "riktiga" fotbollshjältar som överträtt gårdsgården, lämnat det trygga gårdstunet Sverige och anträtt arenan för nationella hjältedåd. Han är själv beredd att offra sig på nationens altare om han får se en kallelse.

Benno "känner" fienden. Han är den prövade och hemvändande hjälten som berättar "hur det var" i stridens hetta. Han har för en tid tagit på sig "uniformen", avstått från sitt personliga liv för att tjäna det samhälle han är medlem i. Han har kämpat som en representant för något som står över honom själv och som han av hängivenhet överlämnat sig till. Han är mentorn som varit bortom bergen och sett fienden i vitögat, fått sina ärr och delger nu sin lärdom till båtad för ett kommande fotbollssläkte.

Lika sommarblond som Jane är Katarina Sjöberg. Hon bär samma ljusblåa färg på sin tröja när hon gör sitt korta gästspel som hallåa. Katarina läser sportnyheterna — hon står för utblicken i världen och Sverige i USA åt svenskarna!

Det är mycket lämpligt rent

mytologiskt att välja just dessa "bild"-sköna, svala kvinnor och dessa de blondaste av sporthallåor just nu. De kontrasterar starkt mot de kraftfulla, heta manliga krigarna på fotbollsplanen och fungerar bra som tänkta väntande hustrur till hjältarna i ett fjärran krig. Är de männe också drömmen och belöningen för de hemvändande?

Mest svensk — vit eller brun?

Med sådana nationalistiska hjälte- och mytkonnotationer tror jag många av oss fylls av svenskhetens falska bild. Alla dessa rollinnehavare passade så bra i sina tilldelade roller. Vem kommer att få axla huvudrollen som mest svensk av våra blå-gula fotbollshjältar: Dahlin eller Brolin?

Utebliven "lovsång"

Fotbollskriget kan börja och nattsiftet vid brandkåren i Borlänge trängs framför TV:n i dagrummet för att se Sveriges första match i VM. Man vill se Sveriges hjältar nedlägga fienden Kamerun. TV-kommentatorn Bosse Hansson kritiserades hårt av den uppesittande fotbollspubliken, som offrat sin nattsömn för att se sin kultur och dess hjältar celebreras. Här möttes barden av publikens avståndstagande. TV-uppesittarna ansåg sig inte höra den nationella lovsången. Det kan råda delade meningar om lovsångens kvalitet och sångarens talang. Bosse nedvärderade personligen de svenska insatserna och framhöll sin egen förträfflighet att kunna bedöma dessa. Vi vill gärna själva till-

sammans med våra vänner ösa rosor eller spy galla över en delad TV-upplevelse. Detta styrker TV:s roll som en social rit, där de individuella sätten att uppfatta en händelse inte får övertrumfa eller ifrågasätta kulturen i sig.

TV som kulturell riksläkare

Eftersom en bards meddelanden är strukturerade i överensstämmelse med behoven hos den kultur de är avsedda för får inte en enskild kommentator uttala sig individuellt. Det kan få till följd att den publik, på vars språk de kodats in och för vilken meddelandena är avsedda, anser sig själva ha rätten att kritisera detta språk, i egenskap av att den är den verkliga auktoriteten på TV:s meddelanden. Här framkommer en önskan att sätta munkavle på barden för att själva stämma in i lovsången eller kommentera den. Det offer den nattsuddande fotbollspubliken gjorde den natten får inte vara förgäves. Att sammansvärja sig mot barden är också gemenskapsframkallande och statusfräm-

jande. Nu sjöng barden falskt och fotbollsfolket bytte kanal till Eurosport, som kanske sjöng renare.

Kulturella behov

Vi lever i ett postagrart samhälle där manlig styrka och mod för många män i dag får sitt utlopp i sportsliga bedrifter. Men få är de som kämpar för sin nation. Men vi kan halvvägs, via media, dela dessa prestationer. Vi har med andra ord djupa existentiella behov som ska tillfredsställas och då räcker det inte att i efterhand på text-TV få reda på att Sverige spelat oavgjort mot Kamerun. Fotbollspubliken vill vara med vid kantlinjen, känna hetan, svettlukten och gemenskapen med andra likasinnade. Den vill bli sedd och tilltalad. De enskilda medlemmarna i kulturen vill ha sin person och livsstil bekräftad. Denna dyrkan av manligt mod och offer för en god sak gör att TV-publiken vill *känna* sig lika modig och genom att komma trötta till dagens arbete efter ytterligare en nattsänd match,

symboliskt delta och offra lika mycket som våra fotbollshjältar. Stamsångerna som sjungs, skanderingarna och hejaklackssropen som fyller TV-rutan blir musikaliska ackompanjemang till bardens dynamiska, påhejande och ibland okontrollerade kommentarer. TV blir ett emotionellt medium som talar till känslorna och inte till förnuftet. Nåde den bard som sjunger falskt. Bosse blev i likhet med Troubadix symboliskt fastbunden vid ett träd och påsatt munkavle — då dög t.o.m. en icke-svensk Eurosport-bard (EU-barden?).

Monica Dofs Sundin

Not

¹ *Asterix* är författad av Goscinny, René & Uderzo, Albert.

Litteratur

- Hartley, John & Fiske, John, 1978. *Reading Television*. London: Methuen & Co Ltd.
- Viklund, Klas, 1988. "Halleluja, Magasinet!" I: *Filmhäftet nr 60—61: Förförande flimmer*. Uppsala: Filmhäftets Förlag.